

Medzil'udské vzťahy v cykle poviedok Petra Andrušku Balady pre otca a strom

PATRIK ŠENKÁR

Interpersonal relationships in the cycle of short stories by Peter Andruška Ballads for the Father and the Tree

Abstract

The article characterizes the existence of literature as a basic kind of art that is closely connected with people's lives. Its professional creator is a writer who often draws attention to unusual interpersonal relationships in his texts. Slovak novelist Peter Andruška (1943) in his cycle of short stories Ballads for Father and Tree (1984) describes the healthy and questionable aspects of everyday life in the background of individual human destinies (especially from the family aspect); writes about the traits of the characters and describes their various actions. On the basis of these attributes, the world of the Imroch family (especially the father and three sons with their wives), who live their lives with adequate joys and problems, opens up to discursive readers. The text also uses excerpts from prototexts and metatexts of important literary theorists, which outline individual theoretical and inspirational starting points for the objective-subjective interpretation of this concrete prose.

Keywords: Slovak literature; Peter Andruška; short stories; interpretation; interpersonal relations

Subject-Affiliation in New CEEOL: Language and Literature – Studies of Literature – Slovakian Literature

DOI: 10.36007/eruedu.2023.4.078-087

„Čo krajšie môže byť na tomto svete ako taká knižka?“
(Andruška 1984, 78)

Spisovateľ je tesne spätý so svojím rodným krajom, ktorého mnohoraké podoby sa do určitej miery zahniezdujú aj v jeho vedomí, kde zážitky sa, prirodzene, stávajú súčasťou bytia, tej veľmi potrebnej istoty, podľa ktorej všade žijú statoční a pracovití ľudia, o ktorých stojí za to písať. Iniciatíva tvorcov slovesného umenia je pritom, „...*prírodné, vec výsostne subjektívna, určená v prvom rade autorskými danosťami a talentom, potrebuje však i širšie spoločenské zázemie*“ (Red. 1985b, 4). V pozadí toho prozaici majú „...*aj základnú, osudovú povinnosť – burcovať vedomie a svedomie, nedovoliť, aby sme upadli do sebazničujúcej ľahostajnosti*“ (Red. 1985a, 9).

V literárnej tvorbe slovenského autora Petra Andrušku (Trnovec nad Váhom, 1943) sa realizuje jedna z charakteristických zvláštností vývinu prózy osemdesiatych rokov: tendencia k lyrizácii pri súčasnom zachovaní epického základu. Jeho diela sú najmä monológy – spovede – spomínania. Vnútorň život (i myšlienky,

city) hrdinov a svet, ktorý ich obklopuje, sa objavujú v centre zobrazenia. Lyrizácia sa pritom dosahuje vďaka tomu, že „...určitá oslabenosť fabulačného princípu sa kompenzuje vážnymi zovšeobecneniami všeľudského i sociálneho plánu, filozofickým výkladom života, jasne načrtnutými charaktermi, dynamikou ich pohybu“ (Mašková 1981, 63). Život sa zobrazuje aj v jeho prirodzenom sociálnom vývine. Charakteristickou osobitosťou takejto poetiky je spojenie rôznych časových rovín a časté využitie retrospekcie. Zvyčajne – pri tradičnej stavbe sujetu (konflikt, kulminácia, riešenie), keď sú prítomné postupne sa vyvíjajúce všetky komponenty a udalosti – dej smeruje k finále. Narušením tejto schémy (u Andruška buď chýba jeden z týchto komponentov, alebo sa výrazne neprejavujú všetky tri) a využitím uvádzanej retrospekcie sa mení smer vývinu deja, ktorý je zväčša usmernený dovnútra. Krajinomalba pritom pridáva zobrazovaným udalostiam väčšiu obsažnosť; stáva sa sociálne funkčnou, nadobúda spomínaný spoločenský zmysel.

Literatúra, ako napokon každé umenie i súci život, potrebuje rozlet a svoj priestor. Je vecou konkrétneho spisovateľa, či si ho vie adekvátne vytvoriť. Samozrejme, ono musí vychádzať z diachrónnych základov bytia – teda najmä z detstva, odkiaľ si tvorivý človek prináša aj svoj názorový svet. O tom sa Peter Andruška vyjadril nasledovne: „Vyrastal som v jednoduchých dedinských pomeroch, a tak naučil som sa vážiť si všetko, čo robí život dobrým a pekným. Netvrdím, že som len optimista a nenesím ani ružové okuliare. Dosť vecí ma trápi, jednako (či práve preto) sa usilujem svojím skromným dielom prispievať k tomu, aby to v živote klapalo čo najlepšie. Preto píšem o súčasnosti... Súčasnoscť je náročná tým, že človeka núti k aktivite. A konať znamená zaujímať postoje – k životu naokolo, k ľuďom... Usilujem sa vidieť v živote veľa a presne. Nepodceňujem nijaký zážitok... Pod zdanlivou jednotvárnosťou života to ustavične vrije a kvasí a mňa zaujímajú práve tieto podhľadinné záležitosti, veci, vzťahy, problémy navonok neviditeľné, no rozhodujúce pre myslenie a konanie ľudí... Vedť tvorba, to je aj ustavičné stretanie sa osobného so všeobecným, obecné platným, uznávaným. Napätie, ktoré pri takomto stretnutí vzniká, býva zdrojom energie umeleckého diela, stimulom jeho schopnosti zapôsobiť“ (Gallo 1984, 4).

V pozadí týchto úvah je potrebné uviesť, že Peter Andruška vo svojich prózach „...má prirodzený sklon vychádzať z malého životného okruhu a prostredníctvom neho sondovať v širšej spoločenskej problematike“ (Plutko 1984, 129). Potvrďuje to aj jeho zbierka poviedok s názvom Balady pre otca a strom, vydaná v roku 1984 (a ktorá v roku 1981 vyhrala tretiu cenu vydavateľstva Smena), súhrnne podávajúca pomerne široký obraz o súčasnosti, no jej deväť častí možno hodnotiť aj ako samostatné príbehy. Tie tematicky zasahujú do viacerých páľčivých otázok prítomnosti a celkovo vyjadrujú odmietavý postoj človeka voči negatívnym javom spoločnosti. Hovorí sa v nich o množstve problémov, týkajúcich sa rôznych oblastí ľudských činností i citových vzťahov (najmä) v rodine. Ide pritom o netradičnú konfrontáciu životných skúseností, o odhaľovanie nárokov na hodnoty existencie. Otec nachádza zmysel života, istoty v sile svojej osobnosti, v tom, ako sa chce zastáť iného človeka, ako vie rešpektovať pravidlá cti, úcty a ľudskej súdržnosti. Synovia sa pritom častejšie orientujú na hodnoty prchavé, na mamón, sú zväčša zahľadení do svojich vlastných potrieb. Každá postava sa tak prejavuje mnohorako (ba inak),

podľa toho, v akej životnej situácii sa ocitá. Je to vlastne krivé zrkadlo voči nešvárom tohto sveta. Aj o tom sa autor vyslovil nasledovne: „...nešťastím mnohých ľudí je to, že so svojimi problémami ostávajú sami, bezradní a bez pomoci. Ak moje Balady budú pre niekoho čo len náznakom východiska z takejto povedzme bezradnosti, hádam som ich nenapísal zbytočne“ (-ra- 1984, 5).

Táto zbierka poviedok je akýmsi súčasným pendantom starej povesti o Svätoplukovi a jeho troch synoch. Hovorí o vzťahoch medzi generáciami i prístupoch dedičov k ideovému a materiálnemu odkazu predkov. Andruška o konfrontácii starého a nového sveta však priamočiaro nič netvrdí. Leitmotívom týchto textov je tak „...jemný náznak obavy, že s odchádzajúcou generáciou starých železničiarov odchádzajú aj dobré medziludské vzťahy a spolu s nimi aj profesionálna hrdosť majstrov čierneho remesla, ktorí dokázali pracovať bez vypočítavosti, kalkulácie a pretváry“ (Melicher 1984, 3). Autor sa pritom o svojich hrdinoch vyjadruje nepateticky, s určitou mierou nadsázky a irónie, s nadhľadom zdanlivo nezúčastneného pozorovateľa. V podtexte je však nemalá dávka nostalgie, týkajúca sa straty harmónie v medziludských vzťahoch. Z jeho pera vychádza táto generácia v nie veľmi pozitívnom svetle. Do popredia sa dostáva karierizmus (Bartolomej, Roman Tyk), túžba po moci (Krápek), mamonárstvo a vypočítavosť (Drahomír) i voľný mimomanželský život (Onofrej Bartiška a Pamela; Roman Tyk a ManDarinka), s ktorými sa títo muži priam idylicky vyrovnávajú; útechu či vedomie vlastnej hodnoty nachádzajú vo vínnej pivnici alebo v účasti na automobilových pretekoch.

Je to premyslený, do detailu prekomponovaný, obsažný prozaický cyklus. V jednotlivých 'baladách' pritom evidujeme presúvanie rozprávačskej perspektívy. Monologický charakter príbehov sa prepojuje v záverečnej kapitole, podávanej z pozície tzv. vševediaceho rozprávača. Základným stavebným prostriedkom autora – podmieňujúcim makro- a mikrokompozíciu – je kontrast, čím „...je vysvetlený i fakt, že jeho postavy sú nemenné, nevyvíjajú sa a dejovým katalyzátorom sa stáva konfrontácia protikladných etických kategórií a životných postojov“ (Kotian 1985, 91). Andruška pritom príbeh prevažne nedopovedáva, možné riešenia ponecháva na diskurzívneho čitateľa.

Hlavný hrdina Albert Imroch so svojim plodným, nesebeckým životom i celožitovným úsilím a presvedčením nič neznamená pre svojich potomkov. Oni zostávajú ľahostajní; smrť otca je posledným impulzom aj pri ich vzájomnom odcudzení. Je to vlastne posun v hodnotovej hierarchii človeka, redukcia uhla nazerania na realitu. Andruška pritom neľavil „...zo svojho presvedčenia o zákonitom víťazstve pozitívneho životného princípu, v Baladách neuhlazuje hrany života. Dosahuje tak adekvátnejšie a plastickejšie zobrazenie sociálneho prostredia a psychiky postáv, fabula obsahuje viac dramatických momentov“ (Machala 2013, 61). Na druhej strane má pochopenie a zmysel pre vyjadrenie jednoduchej ľudskej súdržnosti a spolupatričnosti. V tejto próze cítiť nielen jeho silnú uvedomelosť, ale aj „...zápas o prehĺbenie občianskeho pátosu v tvorivom myslení; jeho úprimnosť v úsilí o čo najvýstižnejšie vyjadrenie koloritu pocitov a postojov súčasníka; zápas o postihnutie širokého spektra reality, ktorá je v mnohých svojich smeroch protirečivá, dilematická; zápas o zobrazenie skrytých tendencií pohybu vnútri našej spoločnosti“ (Maľuga 1984, 4).

Prvý príbeh (Člen komisie) s takmer detektívnou dôkladnosťou – bez sentimentalít a patetickosti – podáva tradične chúlостivú tému smrti strojvodcu Janka Gerliča. Uvádza sa v ňom konflikt zásadovosti a čestnosti s úsilím zakryť nedostatky pri nízkej sebakritickosti a pokuse vyhnúť sa zodpovednosti. Základom je tematika malého úseku života železničiara Alberta Imrocha pred odchodom do dôchodku. Ťažiskom je jeho správanie sa na schôdzi, kde ako člen komisie má spolurozhodnúť o príčinách železničného nešťastia. Prvoplánovo je pritom uvádzaný komorne ladebný morálny problém: jednotlivec sa postaví proti mienke kolektívu. Starý železničiar sa neuspokojí s konvenčným, zľahčujúcim, jednoduchým riešením situácie: ide mu o vyšší princíp, presadzuje svoj názor aj napriek tomu, že by sa tým mohli pohnúť všetkým vyhovujúce stojaté vody bezkonfliktovosti, pohodlnosti a návyku. Postupne sa tak príbeh epicky mení na závažný sociálny problém. Z umeleckého hľadiska je pritom dôležité, že Andruška „...*spoločenský rozmer príbehu nemanifestuje, že vyplýva z epických zákonitostí jeho vývinu a zo vzájomných vzťahov medzi postavami*“ (Plutko 1984, 130). Starý Albert Imroch – ako sympatický, správne konajúci, poriadkumilovný človek – sa stáva členom komisie v pred dôchodkovom veku. Jeho osudy, rozvetvené o príbehy synov a neviest, rámcujú celý text. Tento čestný chlap, železničiar, odborársky funkcionár, osvedčený a spoľahlivý pracovník sa dostáva do konfliktu so svojimi spolupracovníkmi. Je to boj svedomia so širšími súvislosťami prípadu, kde čestne rozhodnúť prináša nemálo problémov a dilem. Pracovný úraz Janka Gerliča s fatálnymi následkami však nemožno rýchlo a definitívne uzavrieť, musí sa priamočiaro vyšetriť a tým dať zosnulému poslednú česť. V osobe Imrocha sa vyzdvihuje fakt, že sa neuzatvára pred starosťami a svoj drahý čas obetuje svedomitej (nad)práci. Autor v príbehu graduje napätie; pri jednotlivých postavách kontúruje protirečenia pri ich antidemokratickom postupe. Neustála alúzia na nadriadené zložky je na druhej strane korenkom bojácnosti, pričom sa vyslovuje aj negatívny postoj voči expertom, ktorí by sa so svojimi nekonštruktívnymi stanoviskami len motali okolo prípadu. Nespravodlivé obvinenie voči zosnulému je podstatou prípadu, ku ktorému sa starý Imroch vyslovuje odmietavo, pričom „...*pocítil v sebe ten starý spoľahlivý múr, ktorý mu nedovolil ustúpiť, spreneveriť sa svojmu názoru. Uznával, že je staromódny, nepružný, nepraktický, skostnatený, nezazlieval kolegom, že mu našívajú tieto prívlastky. Svedomie sa v ňom napevno zabývalo, a on by sa musel veľmi hanbiť, keby sa mu teraz, na sklonku života, obrátil chrbtom*“ (Andruška 1984, 14). Vyzdvihuje sa pritom nadradenosť morálnej stránky prípadu, kritizuje sa neproduktívnosť závodného výboru pri úsilí utuľtať smrť strojvodcu. Prizívať sa na nešťastí druhého je tak nečestné, najmä v pozadí vedomia Gerlichovej nevinoty (k havárii došlo v dôsledku technickej poruchy). Autor stojí na strane humánne zmysľajúceho starého Imrocha. Z etického aspektu je pritom poľutovaniahodné, že predseda vyšetrovacej komisie je aj napriek svojmu postoju k prípadu vynikajúcim vedúcim, prvotriednym nadriadeným, pracovitým chlapikom zo starej školy, gentlemanom, vymýšľačom a plničom úloh. Načrtnutý minikonflikt s ťvrdohlavým, zaťatým vicepenzistom Imrochom je tak centrálnym motívom sujetu. Do popredia sa dostáva psychika človeka (Imroch vidí svoje okolie ako nezvyčajné, čudné, ostré, nechápavé). Aj napriek určitému citovému vybočeniu (manželku mu operovali na rakovinu prsníka) zostáva však neochvejný. Vyjadruje sa, že by

sa mali radšej riešiť objektívne problémy pracoviska (nedostatok ľudí, materiálu, náhradných súčiastok). Je pritom potrebná tvrdšia pracovná disciplína, na ktorú upriamila pozornosť práve spomínaná havária. Nemožno sa však vyhnúť ani neprijemnostiam. Samozrejme, Imrocha neustále obkolesuje onen had pokušenia: „*Ty si statočný starý chlap a tomuto svetu nerozumieš. Môžeme meditovať, koľko chceme, môžeme mať tisíc ráz pravdu, z úloh nám nikto neuberie, ľudí nám nevymenia, materiál nedodajú, načo si to máme ešte sami priťažovať? ... Ak teraz vysvitne, že k havárii došlo v dôsledku technickej poruchy, že v našich dielňach sú lajdáci, že náš náčelník voči nim včas a účinne nezakročil, ba že nikdy proti nikomu nepoužil nijaké kárne opatrenie, vieš si predstaviť, čo sa asi stane*“ (Andruška 1984, 25). Postupne sa teda dostáva do konfliktu svet reality a svet nenapraviteľného idealistu. Koniec koncov povahové črty ľudí zostávajú nemenné. Okolie sa stáva neskutočným, kontaminovaným, hroziacim. Autor pritom neustále zdôrazňuje psychickú záťaž starého Imrocha, ktorý úzkostlivo tají svoj skrytý bôľ (v rámci rodiny): zastiera ho, maskuje. Druhá strana pritom zvolí čoraz zákernejšiu taktiku, ukryva sa za dav, sledujúc každé mihnutie oka statočného človeka. Je to svet, v ktorom si jednoduchý človek priamym rozmýšľaním šije na seba budú a hryzie si do vlastného svedomia. Spoločnosť je pritom celkom apatická, prijíma všetko tak, ako sa mu to naservíruje. Zgnívi sa tak pocit dôvery v spravodlivý svet; prichádza rozčulovanie a znepokojenie (aj) v závode, nakoľko „...*v zodpovedných funkciách týchto organizácií sú samí starí chreni, dogmatici od kosti, neprogresívni, statickí jednotlivci, ktorých treba v mene a záujme doby urýchlene vymeniť, zbaviť pozícií, ak nechceme zmeraviť...*“ (Andruška 1984, 35). Na druhej strane sa vyzdvihuje nový charakter doby, v ktorej (aspoň navonok) každý človek môže rozhodovať. Tragikomicky pritom znie fakt, že napriek týmto sentenciám si nikto nechce vypočuť mienku pracujúceho, ktorý otvorene vyslovuje svoj názor. Vyvstáva tak priam básnická otázka: Načo je potrebné otvoriť kohútik demokratizácie a zabezpečiť ľuďom právo na rozhodovanie, ak to nie je v záujme závodu, okolia, štátu? Pri konfrontácii starého a nového sveta vyvstáva poznanie, že sa nič nemení. Čudáci sú tí, ktorí sa nevzdávajú vlastného presvedčenia. Nemajú radi polovičatosť, sú pedantní, vyslovujú sa za zdravú disciplínu ako základ každého úspechu. Zúctovanie pred vlastným svedomím je však najdôležitejšie a striktné užitočné ako samotné plynutie času. Je to vlastne neúprosný zákon prírody i človekovho bytia. Gerliča niet, na jeho prípad sa postupne zabúda, Imrochová sa vracia z nemocnice. Spredmetnením statočnosti starého Imrocha voči svojmu kolegovi sa spredmetňuje len pri sadení jablonky pri hrobe, ktorá symbolizuje morálne víťazstvo života nad smrťou a neochvejnú statočnosť Alberta Imrocha.

V zbierke na zmenu uhla pohľadu slúžia tzv. 'intermezzá', v ktorých sa rozvíja a osvetľuje predchádzajúci príbeh z aspektu inej postavy, čím pôvodná výpoveď dostáva nové kontúry. V Prvom intermezze o stretnutí sa konfrontuje pocit dobre vykonanej práce so skepsou a uvedením si vlastnej zbytočnosti. Autor v ňom sústredil pozornosť na jediný detail: v deň odchodu do penzie sedí dávny priateľ Alberta Imrocha v krčme so svojou bývalou spolupracovníčkou Idou, pijú vodku a komunikujú. Z ich rozhovoru sa vnímavý čitateľ dozvie, aká formálna bola rozlúčka, aké 'neprirodzené' boli kvety a automatické hodinky, ktoré Imroch dostal od svojich

kolegov. V tejto epizóde sa neobyčajne ostro preráža na povrch aj vzťah kolektívu k jednotlivcovi, deti k rodičom a poza to i celková atmosféra spoločenských vzťahov. Formálnym aktom rozlúčky sa zdôrazňuje následné rozširovanie súkromného života. Je pritom potrebné si uvedomiť, že človek-robotník je len jeden z radu a to, že tento svet nepotrebuje nadšencov. Mať svoj názor je koreňom rozumných kompromisov, pričom sivý ďakovný list za pracovné zásluhy podopiera azda prirodzený vývin nepísaných pravidiel ľudskej existencie. Je to svet formalít: formálnych zdvorilostí, formálnej úcty, formálneho života. S penziou však nemusia prísť depresívne stavy spojené s alkoholizmom. Starý Imroch pritom nevyužíval výhody svojho pracovného zaradenia, na platené funkcie boli iní. Je to dôkaz jeho priameho charakteru, ktorý však koniec koncov nie je ideálny, ale reálny: „*Potrebovali ma, len kým si mysleli, že viem makať, že vládzem ťahať za troch, že mám styky. Potom sa na mňa vykašľali a dávali mi robiť len veci, kde sa ľahko páľili prsty*“ (Andruška 1984, 47). Jedným z nich bolo práve členstvo v komisii pri vyšetrovaní smrteľného úrazu Janka Gerliča, v ktorom sa Albert Imroch až do konca zachoval statočne. Presne tak ako vo svojom súkromí, teda v rodinnom živote.

Ďalší príbeh (Danaj) využitím vnútorného dialógu vo forme listu poukazuje na neviazanosť a nemorálnosť mimomanželských dobrodružstiev (absenciu etických zásad). Rozprávač Onofrej Bartiška adresuje list Bartolomejovi Imrichovi, najstaršiemu synovi Alberta Imrocha, redaktorovi vydavateľstva. Jeho objektom je Pamela Krásna, stredoškolská profesorka a začínajúca vedecká pracovníčka, Onofrejova milienka. Autor príbeh časovo rámcuje úmrtím Charlieho Chaplina (1977). Bartolomej potrebuje citovo trpieť (z rozvodu i mileneckého vzťahu). Aluzívne spomína na svoju prácu v redakcii, na trpkosladké tajomstvá medziľudských vzťahov. Vyzdvihuje sa pritom vernosť v protiklade s neverou, priamosť voči pretváрке. V centre pozornosti je ctižiadostivá, šikovná žena, ktorá si robí doktorát po vydaní knihy. V jej správaní tkvie zisťnosť, ktorá sa konkretizuje vo výprave za starým kamarátom. Postupne sa žena zdôveruje aj o svojich rodinných problémoch, a tak sa mužovi redukuje ťarcha viacsmernej samoty. Ona koketuje, preletuje, hľadá, pričom on sa vnára i vyslobodzuje z mora útrap. Je to rodová hra pri budovaní vlastných pozícií v živote, resp. rúbanie cesty k všetkému, čo rozširuje poznanie a ako-tak šľachtí ducha.

V Druhom intermezze o stretnutí sa na železničnej stanici náhodou stretne Bartolomej Imroch s Pamelou Krásnou. Ani tu sa zdanlivo nič nedeje; obsah ich rozhovoru však dopĺňa dej próz o súvislosti, ktoré na inom mieste zohrávajú významnú úlohu. Ďalej sa rozvíja osudný príbeh Pamelu, pričom sa do centra pozornosti dostáva psychický stav muža – teda akýsi nepokoj, vyplývajúci zo straty sebaistoty, sebavedomia a životnej koncepcie. Vzájomné poznávanie muža a ženy má byť pritom založené na otvorenosti, šťastí a natrafení na toho správneho človeka. Je však pravdou, že sa ľudia kamsi pechoria, driapu, pritom klesajú v zložitom systéme ľudských pravidiel. Autor pritom filozofuje, čím kontúruje svoju pozíciu. Uvádza, že keby sa vždy myslelo len na to, čo si kto zaslúži, asi by sa nikomu nikdy nič nedalo. Svet by tak zostal prázdny a statický – teda bez zmysluplnej komunikácie.

V pútavej poviedke Predsedníčka je pertraktovaný dôležitý problém kumulovania moci byrokratickými prostriedkami a rafinovaným manévrovaním. Rozprávačkou je

Zora Imrochová, nevesta starého Alberta Imrocha, vedúca funkcionárka v závode, ktorá sa dostane do konfliktu so sebeckým karieristom (inžinierom Krápekom). Objektom (jej) rozprávania sú aktuálne problémy, vzťahy medzi ľuďmi na pracovisku i v súkromnom živote. Vychádzajúc z premisy, že veci treba rozhodne dotiahnuť do konca, je v centre tohto textu voči sebe i ostatným úprimná žena, ktorá nadovšetko túži po pokoji. Svoj um i talent poskytuje v prospech spoločného úsilia: je predsedníčkou výboru odborovej organizácie, teda spoľahlivou, triezvou funkcionárkou. Správne pritom odoláva umelo vyvolaným konfliktom zo strany zlých jazykov, nebojí sa prehier, a tak sa stáva hrdinkou všedných dní. Jej mužským pendantom je Cyril Imroch, najmladší syn starého Alberta Imrocha. Jeho nesmierny obdiv k vlastnému otcovi podopiera fakt, že je naozaj fajn chlapom, vydareným synom, pevnou osobnosťou. Odoláva podnikovým záujmom, identifikuje odvrátené tváre spolupracovníkov, je ustavične v strehu, vyhýba sa konfliktom. Svojím charakterom a usilovnou prácou zabraňuje, aby sa k moci dostali kadejakí vagabundi. Popiera pritom realitu drsných dní: „Česť, svedomie, zásady! V dnešnom svete? Prosím vás! Ešte tak peniaze, kontakty, protekcie, široké lakte, hrošia koža!“ (Andruška 1984, 90). Je vlastne idealista: dobrý, solidný, zásadový so súborom povinností a príkazov. Drieme v ňom predsa Imroch... Dbá, aby v jeho správaní nikto nenašiel chybičku. Na druhej pozícii stojí všemocný Krápek: dobrý hospodár, avšak človek bez taktu. Je podnikovým bôžikom, ktorý rozkazuje šéfovi i predsedníčke závodného výboru eróhá. V texte možno evidovať postupný prerod predsedníčky, ktorá kvôli Krápekovi chce zložiť funkciu. Na druhej strane je pravda, že „...každý z nás má v sebe kus cézaromana. Ideme si za svojou pravdou, presadzujeme sa. Aký je medzi nami rozdiel? Iba taký, že kým si jeden razí cestu dopredu, druhý sa plazí, jeden sa cíti najlepšie na výslni, všetkým na očiach, iný číha z ústrania“ (Andruška 1984, 101). Je to svet pozícií, ale aj ľudských skutkov, morálnych kréd. Je však pritom dôležité zachovať si ľudskú tvár aj vtedy, keď človek nesúhlasí so spôsobmi svojho nadriadeného. Na druhej strane je dôležité, žiaľ, uvedomiť si, že: „Dnes už nie je predsa rozhodujúce, čo robíš. Dôležité je, ako tvoje skutky posudzujú, ako ich hodnotia. Ako k nim pristupujú“ (Andruška 1984, 102).

V Treťom intermezze o stretnutí sa rieši rodinný problém Imrochovcov vo vzťahu k Cyrilovej manželke. V popredí je pravda o dcére Cyrilovej ženy Zory, ktorá po pôrode malé dievčatko dala do detského domova. Vyzdvihuje sa pritom dôležitosť pravdovravnosti, pričom opäť sa do popredia dostáva staničný časopriestor. Matka Imrochová s najstarším synom Bartolomejom debatujú o tom, ako dať na vedomie najmladšiemu synovi Cyrilovi spomínanú skutočnosť. V príbehu sú náhody, ktoré postupne vytvárajú zákonitosti sujetu. Vyplyva z nich empatia, veď 'imrochovská' etika hovorí, že o každého člena rodiny sa treba poriadne starať. Realita je pritom podopretá (aj v tomto prípade) empiriou, že niekedy je lepšie osudu nepomáhať.

V poviedke Autoservis je rozprávačom Roman Tyk, začínajúci televízny reportér a scenárista, ktorý havaruje so svojou milenkou ManDarinkou, manželkou Drahomíra Imrocha, prostredného syna Alberta Imrocha, inak vedúceho autoservisu. Text má charakter vnútorného dialógu rozprávača s ManDarinkou; ťažisko je v citovom chaose Tyka a charakterových zvláštnostiach ManDarinky a Drahomíra, ktorý je dobrým pracovníkom, ale zlým manželom. Má prehľad o všetkom, ale v láske

je povrchný. Má slabú povahu, pričom prejavuje zmysel pre duchovné potreby. Jeho manželka je panovačná i sladká zároveň. V jej blízkosti sa každý stáva šašom, pričom si ju vážia. Objavuje sa pri nej Roman Tyk, ktorý sa svojou pseudodobročinnosťou postupne vykupuje z výčítiek manželského trojuholníka. Nakrúti reportáž o autoservise, vyzdvihuje jeho osožnosť a príťažlivosť. Tento postup však má za úlohu len utlmiť ostražitosť manžela. Úspešný podnik, do ktorého sa autá len tak hrnú, vlastne nepotrebuje ani reklamu. Spomínaná reportáž je tak cynickým úderom pod pás. Pravým dôvodom nezhôd je pritom stály nedostatok lásky voči žene. Je však dôležité dbať aj na akúsi determinovanosť, teda podriaďovanie sa rozhodnutiam matky prírody. V určitom bode sa ozve hlas mužského svedomia, ktorá známej osobnosti zo sveta televíznej publicistiky poodkryje neviditeľné vlákna ženskej prefikčnosti. Postupne sa vykryštalizuje povaha Drahomíra Imrocha: sebaistá, profesionálna, cieľavedomá. V príbehu sa však pekné postupne mení na šedé. Absolútna pracovitosť sa stáva celospoločensky nebezpečnou, pretože svedčí o cieľavedomom človeku, ktorého dav (opäť) označuje za nežičlivého karieristu. Pre takých ľudí je evidentný rozchod, akési pristátie v bezvýchodiskovej situácii. V autorskom chápaní je tak dôležitá osudovosť a skúmanie toho, čo človeka obohacuje počas takého či onakého trápenia.

Štvrté intermezzo o stretnutí nadväzuje na predchádzajúci príbeh: v meste šarapatí skupina vandalov, ktorá ničí interiéry bytov. ManDarinka Imrochová sa bojí o svoje pohodlie, preto zostáva doma strážiť, aj keď sa preto musí vzdať svojich milostných dobrodružstiev. Na scéne sa zjaví novinár Onofrej Bartiška, ktorý o vlámانيach do bytov písal. Pozval ho Drahomír Imroch, aby manželke porozprával o vandaloch. Onofrej si s ManDarinkou dohodnú milostnú schôdzku; v tom čase sa Drahomír vláme do vlastného bytu a odíde, aby ManDarinku potrestal za jej záletníctvo. Tento zaujímavý príbeh je podaný aj cez správy v miestnych večerných novinách. Vanie ním určitá záhadnosť, pričom do popredia sa dostáva ľudská psychika (nervozita, striehnutie, načúvanie, zlý spánok, bojácnosť). Kontrastuje sa jednotlivec s kolektívom a potreba vzájomnej komunikácie medzi manželmi. Autor pritom využil gradáciu narušených citov najpopulárnejšieho manželského páru na okolí. Ťažké, krušné časy domáceho ničnerobenia prinášajú monotónnosť a následnú prirodzenú túžbu po voľnosti. Na jednej strane ju determinujú lupiči, ktorí sa do bytov vlámajú len v pozadí akejsi zábavy na úkor svojich počestných spoluobčanov, na druhej strane Drahomírov cynizmus. Je to pocit trpnutia a trpenia, postupného kolapsu z bezútešnej situácie. Všetko zlé je však na niečo dobré. ManDarinka sa zoznámila s novinárom Bartiškom, stala sa jeho milenkou, a tak odišla z bytu. Trest zo strany manžela sa tak stal sladkokyslým.

V záverečnej príhode (Dve zrelé jabĺčka) náhle umrie statočný železničiar Albert Imroch. Prídu synovia Bartolomej, Drahomír a Cyril, aby zabezpečili pohreb, pričom sa prejavia ich pravé charaktery. Jeho smrťou sa próza nielen epicky a kompozične rámcuje, ale nadobúda aj symbolickú platnosť, naznačenú ústredným názvom Balady pre otca a strom. Opisujú sa pritom dedičania, ktorých sústrasť je kontaminovaná určitou zvedavosťou. Opäť sa vyzdvihuje priamosť ľudského charakteru nebohého, ktorý vlastne celý život búšil hlavou proti múru. Tragicky pritom znie fakt o troch synoch, ktorí sa k otcovej rakve hrnuli bez manželiek. Jeden prišiel

taxikom, druhý v zachovalej škodovke, tretí meškal. Všetci však úspešne zadržovali slzy. Autor tento „stav“ opisuje ironicky. V centre toho stoja peniaze, ktoré zbavujú zábran, kadejakých rodinných či iných ľudských vzázkov i ohľadov. Privilávajú mrazivý závan cudzoty. Autor pri opise tejto neľahkej situácie odhaľuje pravé profily bratov, ktorí utekajú od starostí i matky-vdovy. Symbolicky pritom znie fakt, že na jablonke, ktorú onoho času zasadil starý Albert Imroch pri hrobe strojvodcu Janka Gerliča, sa toho roku prvý raz zarodili jablká. Hrobár však tento strom vyťal a začal na tom mieste kopať hrob pre samotného Imrocha. Jablonka by mala byť symbolom kontinuity rodu Imrochovcov, ale aj pamiatkou na zosnulého strojvodcu. Fakt, že sa o jablonku nikto nezaujímal, je evidenciou ľudskej ľahostajnosti. Na druhej strane dom ako pevná stavba ducha Imrochovcov je predmetom kupčenia aj v čase pohrebu. Honba za neúmerným dedičstvom svedčí o chladnej vypočítavosti. Tak sa vlastne kontinuita zatne, dve jabĺčka sa priložia do hrobu Albertovi Imrochovi a všetko stmavne v útrobach zeme.

Balady pre otca a strom je cyklická próza, v ktorej sa autor usiloval zachytiť život súčasnej rodiny v rôznych kontrastných polohách (vzťahy medzi rodičmi a deťmi, vzťahy medzi predstaviteľmi mladej generácie). Najpozitívnejšou postavou z mladých Imrochovcov je Cyril, idúci v šľapajach svojho otca nielen povoláním železničiar, ale predovšetkým povahou, charakterom a vzťahom k životu a práci. V ňom je skrytá nádej v lepšiu budúcnosť. Aj z toho dôvodu autor neustále „...*umelecky nevtieravo stráni zdravým spoločenským tendenciám a karikuje tendencie nezdravé. A práve v tejto výrazovej a tematickej polohe je Andruškova próza neobyčajne živá, dynamická a spoločensky aktuálna*“ (Plutko 1984, 132).

Literatúra

- Andruška, Peter (1984): *Balady pre otca a strom*. Bratislava: Smena.
- Gallo, Igor (1984): Angažovanosť v zobrazovaní života. Rozhovor s prozaikom Petrom Andruškom. *Lud*, roč. 37, č. 165, s. 4.
- Kotian, Robert (1985): Peter Andruška – Balady pre otca a strom (rec.). *Romboid*, roč. 20, č. 7, s. 91-92.
- Machala, Lubomír (2013): Peter Andruška – Balady pre otca a strom (rec.). Šenkár, P. (ed.): *Literárna tvorba Petra Andrušku (výber z literárnokritických ohlasov)*. Šafa: A-klub, s. 60-61. (pôvodne: Literárni mesačník, 1985, č. 2).
- Mašková, Alla (1981): Niektoré črty Andruškovej prózy. *Romboid*, roč. 16, č. 3, s. 63-66.
- Maťuga, Viktor (1984): Sociálne kritické baladiky. Nad novou knižkou spisovateľa Petra Andrušku. *Večerník*, roč. 29, č. 122, s. 4.
- Melicher, Jozef (1984): Andruška o striedaní generácií. *Nové knihy*, roč. 25, č. 27, s. 3.
- Plutko, Pavol (1984): Peter Andruška – Balady pre otca a strom (rec.). *Slovenské pohľady*, roč. 100, č. 11, s. 129-132.

-ra- (1984): Opýtali sme sa. *Večerník*, roč. 29, č. 149, s. 5.

RED. (1985a): Čo Vás podnecuje k antifašistickej a mierovo angažovanej tvorivej činnosti? Na otázku redakcie odpovedá spisovateľ Peter Andruška, zástupca šéfredaktora časopisu Slovenské pohľady. *Bojovník*, roč. 30, č. 6, s. 9.

RED. (1985b): Západoslovenský kraj a literatúra. *Hlas ľudu*, roč. 31, č. 10, s. 4.